

rekkelijken" (blz. 36). Indien dit zoo was, zou de zeer »preciese" Van der Heyden zeker niet gesteld hebben, dat Christus door Arendsz en Gabriel »suyver inde leere gepredict wert"; en indien het verschilpunt in de leer gelegen had, zouden mannen, als die beide, wel niet uit toegefelijckheid zich geschikt hebben, ja zou zulke toegefelijckheid zelfs niet zijn te pas gekomen. Nu het enkel de ordening en de discipline gold, was dit gansch iets anders; vooral omdat wel was aan te toonen, welk een nauw verband er was tusschen de Gereformeerde belijdenis en de Gereformeerde ordening en discipline.

In verband met dit alles moet dan ook bezwaar gemaakt worden tegen de geheele voorstelling van Prof. Fruin, alsof bereidvaardigheid, om zich broederlijk bij de Lutherschen aan te sluiten, een bewijs was, dat men geen »preciese" Calvinist was. Dit zou dan moeten gezegd worden, b. v. van mannen als Guido de Brès en Petrus Dathenus. Zulke hoofdleiders der Gereformeerden zouden dan als »rekkelijken" tegenover de »preciese" Calvinisten moeten gesteld worden. Ja, hoe zonderling het ook klinke, Calvijn zelf zou dan geen »preciese" Calvinist geweest zijn, maar, in tegenstelling met den zeer »preciesen" Bullinger, als een »rekkelijke" zijn te kenschetsen. Ieder voelt wel, dat het toch niet gaat, op zulk eene wijze de Gereformeerden in te deelen. Inderdaad was, in zake de verhouding tot de Lutherschen, »precies Calvinistisch" en »rekkelijk" volstrekt geene tegenstelling, Er waren zonder twijfel ook »preciese Calvinisten", die van geenerlei verbroedering met de Lutherschen wilden weten. Maar in het algemeen waren het toch juist de meest »preciesen", die op het genoemde punt het meest »rekkelijk" waren. En dat was dan volstrekt niet vreemd, of zelfs tegenstrijdig: de Gereformeerde belijdenis bracht juist mede, dat de meest preciese, mits hij dit van harte meende en consequent was, tegenover Luthersche broeders ook de meeste verdraagzaamheid in practijk kon brengen.

Door Prof. Fruin zelven wordt hiervan een voorbeeld bijgebracht, uit het »Libellus supplex", dat de Nederlandsche Gereformeerden in 1570 bij den Duitschen Rijksdag te Spiers hebben ingediend, of liever uit het daaraan toegevoegde »Apologeticon" (afgedrukt bij D. Gerdes, *Scrinium Antiquarium*, Tom. VIII, Pars 2, Ed. 1765, p. 585—649), dat afkomstig is van de zoogenaamde »preciesen", en zelfs denkelijk door Datheen is gesteld. Daaruit wordt het volgende door hem aangehaald (blz. 24): »Quae potest esse dissensio inter eos, qui non modo verbum Dei unicum amplectuntur, sed etiam ex verbo Dei constitutae fidei formulae per omnia subscribunt? Nos enim certe vel libentissimis animis Confessionem Augustae a vestris majoribus Carolo Imperatori oblatam recipimus atque amplectimur. Et si quicquam iudicare possumus, etiam eorum Theologorum, quorum opera illa formula conscripta traditaque est, doctrinae per omnia assentimur. . . . Est igitur, Principes, calumnia, ab adversariis ementita, cum aiunt nos diversam a Germanis religionem profiteri." En nu voegt Prof. Fruin hier wel aan toe: »Hoe deze professio, actui contraria, uit de pen van mannen als